

Hrvatsko filološko društvo - Rijeka

UDK 80 (05)

ISSN 1330-917X

RIJEČ
časopis za slavensku filologiju

Uredništvo:

dr. sc. Artur Bagdasarov (Moskva)
dr. sc. Estela Banov-Depope (Rijeka)
dr. sc. Wiesław Boryś (Kraków)
dr. sc. Dragutin Horvat (Zagreb)
dr. sc. Goran Kalogjera (Rijeka)
dr. sc. Šimun Musa (Mostar)
dr. sc. Milan Nosić (Rijeka)
dr. sc. Francka Premk (Ljubljana)
dr. sc. Agnieszka Spagińska-Pruszk (Gdańsk)
dr. sc. Katica Trajkova (Skopje)
dr. sc. Oldřich Uliěný (Praha)

Glavni i odgovorni urednik:
dr. sc. Milan Nosić

RIJEČ

časopis za slavensku filologiju

UDK 80 (05)

ISSN 1330-917X

Rijeka	2008.	god. 14.	sv. 1.	252 str.
--------	-------	----------	--------	----------

HFDR

RIJEKA, 2008.

Author: dr. sc. Siniša Habijanec, prof. (Zagreb, Hrvatska)

Review: Riječ, 2008., god. 14., sv. 1., str. 79. - 89.

Title: Slovački jezični zakon i hrvatske prilike

Categorisation: pregledni rad

UDC: 811.162.4'272

811.163.42'272

Number of signs and pages: 29.819 (: 1800) = 16,566 (:16) = 1,035

Anita Hrnjak

Nebo i nebeska tijela u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji

Nebo i nebeska tijela zauzimaju u naivnoj slici svijeta važno mjesto, pa su u značajnoj mjeri zastupljeni i u frazeologiji kao sastavnice frazema. U hrvatskim i ruskim frazemima nebo je najčešće zastupljeno u svom simboličkom značenju kao sfera božanskog i savršenog i stoga često u opoziciji sa zemaljskim. Od nebeskih tijela kao frazeološke komponente produktivni su prije svega Sunce, Mjesec, zvijezde, ali i manje poznata nebeska tijela i fenomeni. Takvi frazemi pokazuju tendenciju uključivanja znanstvenog elementa u naivnu sliku svijeta i potvrđuju činjenicu da u posljednje vrijeme u frazeologiji svoje mjesto nalaze i neke dotad čovjeku daleke i nerazumljive pojave.

Ključne riječi: hrvatski jezik, ruski jezik, frazeologija, nebo kao frazeološka komponenta, nebeska tijela kao frazeološka komponenta

1. Uvod

Bez obzira na činjenicu da svaki jezik na sebi svojstven način konceptualizira sliku svijeta, kao jednu od univerzalnih značajki i sastavni dio jezične slike svijeta gotovo svih jezika možemo izdvojiti predodžbu o nebu kao očitovanju transcendenције, vječnosti i svetosti. Nebo je za čovjeka nedostižno i neosvojivo prostranstvo, prebivalište jednog ili više božanskih bića koji su stvorili zemaljski svijet i svojim bezgraničnim znanjem i mudrošću njime upravljaju, a često i onih koji su životom na zemlji zaslužili zagrobni, nebeski život. [1: 427-429]

Važno mjesto koje nebo i nebeska tijela zauzimaju u naivnoj slici svijeta rezultiraju visokim stupnjem njihove produktivnosti u frazeologiji, iako svaki jezik donosi određene specifičnosti u načinu njihove metaforizacije i stvaranju frazeološkog značenja. U ovome radu uspoređuju se hrvatski i ruski frazemi s nebom i nebeskim tijelima kao komponentama s ciljem da se uspoređi stupanj njihove produktivnosti, njihov metaforički, simbolički i konotativni potencijal.

2. *Nebo* kao frazeološka komponenta

2.1. Najveći broj frazema s leksemom *nebo* kao komponentom utemeljen je na simbolizmu neba kao prebivališta viših bića i opoziciji neba i zemlje kao dviju krajnosti: neba kao sfere božanskog, idealnog, savršenog i zemlje kao ljudskog, realnog, stvarnog koje je daleko od savršenstva.

2.1.1. Frazem *mana s neba* ili *mana nebeska* sa značenjem 'neočekivana sreća (povoljna okolnost) što stiže bez ikakva truda (napora)' i hrvatski frazem *pasti/padati kao mana s neba* komu sa značenjem 'lako, bez truda i muke pripasti/pripadati komu' imeničkom komponentom *mana* eksplicitno upućuju na biblijsku priču o čudotvornoj hrani koja je padala s neba kao Božji dar da bi nahranila Židove za vrijeme njihova izbjeglištva u Sinajskoj pustinji. U ruskom jeziku istu sliku nalazimo u frazemima s pridjevskom izvedenicom kao komponentom koja upućuje na nebo: *манна небесная* 'neočekivana sreća (povoljna okolnost) što stiže bez ikakva truda (napora)', *смотреть (глядеть) как на манну небесную* на что sa značenjem 'smatrati neočekivanom srećom što' i *как манны небесной ждать* что 's velikom željom i nestrpljenjem čekati što'.

2.1.2. U hrvatskim frazemima *čekati manu s neba* 'uzaludno čekati pomoć, nastojati postići što bez truda i muke', *čekati da što padne s neba* 'očekivati uspjeh, zaradu bez truda i muke' i *ne pada (nije palo) neba* komu <što> 'dobiti/dobivati (postići/postizati) što uz teškoće i napor' imamo sličnu sliku, ali je značenje utemeljeno na čovjekovu očekivanju božanske pomoći, nebeske intervencije u zemaljskom životu, a istovremeno i znanju da je takvu pomoć nerealno očekivati.

2.1.3. Sliku neba kao prebivališta bogova i božanskih bića nalazimo i u hrvatskom frazemu *skinuti/skidati sve bogove (svece) s neba* <komu> sa značenjem 'jako opsovati/psovati <koga>'.

2.1.4. Nebo kao simbol božanskog u smislu najvišeg stupnja savršenstva pojavljuje se u hrvatskom frazemu *dizati (uzdizati, hvaliti) do neba (nebesa!)* koga, što 'isticati, hvaliti koga, što; pretjerano hvaliti, obožavati, oduševljavati se kim, čim' i njegovom ruskom značenjskom ekvivalentu *возносить (провозносить) до небес* kogo.

2.1.5. Broj sedam u mnogim je civilizacijama magijski broj, simbol sveukupnog prostora i vremena – sedam je dana u tjednu, sedam planeta, sedam nebeskih slojeva. U Bibliji se on pojavljuje kao broj koji sam po sebi posjeduje moć, predstavlja savršenstvo završenog ciklusa. Broj devet također je u mnogim civilizacijama imao ritualnu vrijednost. Simbol svakog svijeta je trokut, trojnost: nebo, zemlja, pakao, a

¹ Kao varijantnu komponentu u hrvatskom frazemu ovdje nalazimo množinski oblik *nebesa* koji je u hrvatskom jeziku pomalo arhaičan i stilski obilježen kao visok, pa daje frazemu dodatnu konotaciju uzvišenosti.

devet je cjelina koja se sastoji od tih triju svijetova. Devet je jedan od brojeva nebeskih sfera i njima simetričnih krugova pakla. [1: 117-119, 585-590] Predodžba o stupnjevitosti neba raširena je u mnogim svjetskim mitologijama, pa tako i slavenskoj. Hijerarhija nebeskih slojeva odražava vrijednosnu hijerarhiju mitskoga svijeta, a sedmo nebo² je u mitskim predodžbama područje apsolutnog mira i blaženstva. Ta predodžba odražava se u semantičkom talogu frazema *biti u sedmom (devetom) nebu*, *быть (чувствовать себя) на седьмом небе* sa značenjem 'biti bezgranično sretan, razdragan, euforičan' i *попасть/попадать на седьмое небо* 'osjetiti/osjećati bezgraničnu radost, sreću'. Pritom treba napomenuti da je samo u hrvatskom frazemu moguća varijacija numeričke komponente.

2.1.6. Smrt je za čovjeka jedna od tabu tema o kojoj se uvijek govori putem eufemizama, pa tako i u hrvatskoj frazeologiji bilježimo frazem *otići u nebo* sa značenjem 'umrijeti'. Nebo je ovdje poistovjećeno s rajem, a frazeološko značenje utemeljeno je na vjerovanju da ljudi načinom na koji žive svoj zemaljski život mogu zaslužiti nastavak života i nakon smrti u višoj, božanskoj sferi.

2.2. Nebo u naivnoj slici svijeta nije samo i isključivo sjedište božanskog, idealnog i savršenog, već zbog svoje nedodirljivosti predstavlja i jedan drugi svijet koji je čovjeku nepoznat, ali za koji se pretpostavlja da je potpuno drugačiji od ovog zemaljskog, pa on stoga i dobiva obilježje zagonetnosti, čudesnosti i neočekivanosti.

2.2.1. Kad opisujemo zbunjenog, iznenađenog i smetenog čovjeka koji se ne snalazi u kakvoj situaciji, u hrvatskom ćemo jeziku upotrijebiti frazem *kao da je s neba (mjeseca, Marsa) pao*, a u ruskom *как с неба (луны, Марса) свалился (упал)*. I hrvatski i ruski frazem osim navedenog ima i drugo frazeološko značenje 'odjednom, neočekivano se pojavio'. U oba frazema nalazimo istu sliku, a varijacijama imeničke sastavnice dobivamo sliku čovjeka koji je zbunjen i ne snalazi se jer je stigao iz sasvim drugačijeg svijeta, pao je s Mjeseca, tj. Marsa.³

2.2.2. Bez obzira na zagonetnost i nepredvidivost nebeskog svijeta, u frazema *makar fratri s neba padali* ili *makar sjekire <s neba> padale* 'ma što da se dogodilo' za frazeološko je značenje bitna upravo neostvarivost takve slike.

2.2.3. Isključivo ruskom jeziku svojstven je je frazem *nebo в алмазах* koji se upotrebljava kad se govori o bogatom i sretnom životu. Ovaj frazem utemeljen na slici dijamantnog neba koju ruski jezik duguje Čehovljevoj drami *Ujak Vanja*.⁴

2.2.4. Bez ekvivalenta u hrvatskom jeziku je i ruski frazem *nebo конитъ* sa značenjem 'voditi isprazan, društveno beskoristan život'. Podrijetlo ovoga frazema

² Shvaćanja drevnih naroda u ustrojstvu svijeta i sedam nebeskih sfera opisana su u Aristotelovu djelu *O nebu* [7: 399].

³ Više o ovim frazemima pod 3.2.

⁴ Sonja tješi ujaka Vanju govoreći mu o boljem životu: "Мы отдохнём! Мы услышим ангелов, мы увидим всё небо в алмазах..." [7: 400]

objašnjava se postupnim skraćivanjem ruske poslovice *Без дела жить – только небо коптить*, a pretpostaviti je da je utemeljen na opoziciji istinskog života kao prave vatre i ispraznog života kao pukog tinjanja vatre, povezanog s dimom i čađom.

2.3. U određenom broju frazema hrvatskog i ruskog jezika leksem *nebo* pojavljuje se u okvirima istog frazema uz leksem *zemlja*.

2.3.1. U izgradnji frazeološkog značenja nekih takvih frazema imenička komponenta *nebo* prisutna je kao krajnja točka opozicije u odnosu na *zemlju*, lišena dubljih simboličkih značenja. Takvu sliku nalazimo u frazemima *kao nebo i zemlja* [biti, razlikovati se], *как небо и земля* [быть, отличаться от кого, чего] ili *как небо от земли* [быть, отличаться от кого, чего] sa značenjem 'razlikovati se u velikoj mjeri, biti sasvim različit'.

2.3.2. Neodređenost i nesigurnost položaja između dvaju svjetova, zemaljskog i nebeskog vidljivi su u frazemima *ni na nebu ni na zemlji* '1. nalaziti se u neodređenom stanju, položaju; 2. neodređen, bezličan, bez izrazitih osobina', te između *neba i zemlje*, *между небом и землей* 'u nstalnom, nesigurnom položaju'.

2.3.3. Sličnu sliku nalazimo i u frazemima *lebdjeti između neba i zemlje*, *витать (парить) между небом и землей (в облаках, в эмпиреях)*⁵ sa značenjem 'sanjariti, živjeti u svijetu mašte bez doticaja sa stvarnošću'. Međutim, *nebo*⁶ je ovdje za čovjeka nedostižno i neosvojivo, pa stoga predstavlja predmet iluzija i maštanja o svijetu koji nema dodirnih točaka sa stvarnošću na koju bi se čovjek trebao usredotočiti. Na isti način izgrađeno je i značenje frazema *упасть/падать с неба на землю* 'izgubiti iluzije, početi realno gledati na svijet'.

2.3.4. Nebo i zemlja kao leksičke sastavnice u okvirima istog frazema ponekad simboliziraju svijet u cjelini: *kleti se nebom i zemljom* 'zaklinjati se svime na svijetu', *pokrenuti (prevrnuti) nebo i zemlju* 'poduzeti sve moguće'.

2.5. U manjem broju frazema *nebo* se u slici u dubinskoj strukturi frazema pojavljuje kao fizička, atmosferska pojavnost, svemirski prostor koji se sa zemlje vidi kao svod. Takvi su frazemi: *pod vedrim (otvorenim) nebom*, *под открытым небом* sa značenjem 'vani', *kao grom iz vedra neba*, *как гром среди ясного неба* u značenju 'iznenada', te *nebo se otvorilo* ili *sastavilo se nebo i zemlja* sa značenjem 'dogodio se veliki pljusak'.

2.5.1. Nebeski svod povezan je i s predodžbom visine u frazemima *dizati se (stršiti i sl.) do neba (u nebo, pod nebo)* sa značenjem 'dizati se (stršiti i sl.) veoma visoko'

⁵ Glagol *витать* i varijantna imenička sastavnica *эмпирей* ne upotrebljavaju se u suvremenom ruskom jeziku, tj. nalazimo ih samo u sastavu ovoga frazema.

⁶ U ruskom jeziku ovaj se frazem ima varijantne oblike, tj. *nebo* se u slici u dubinskoj strukturi frazema poistovjećuje s oblacima, tj. najvišim dijelovima neba.

i *nebu pod oblake* [dići se/dizati se, poletjeti/letjeti] 'veoma visoko [dići se/dizati se, poletjeti/letjeti]'.

2.5.2. U frazema *dići/dizati <visoko, do neba> nos* 'napraviti se/praviti se važan, uobraziti se/uobražavati se' i *parati (rezati) nosom nebo (oblake)* sa značenjem 'držati se oholo (prepotentno)' imamo sliku čovjeka koji visoko podiže glavu, tj. nos, a na taj način zauzima potpuno neprimodnu i pretjerano uočljivu pozu, pa takvi frazemi imaju negativnu konotaciju i ukazuju na uobraženu i prepotentnu osobu.

2.6. U analizu ovog tipa frazema možemo uključiti i neke hrvatske i ruske frazeme s leksemom *oblak* kao frazeološkom komponentom. Naime, u njima se oblaci poistovjećuju s nebom, tj. u naivnoj slici svijeta oni su samo jedno od pojavnih oblika nebeskog svoda.

2.6.1. Slika u pozadini već spominjanog frazema *dizati (uzdizati, hvaliti) do neba (nebesa)* koga, što sa značenjem 'isticati, hvaliti koga, što; pretjerano hvaliti, obožavati, oduševljavati se kim, čim' bez obzira na različit leksički sastav odgovara onoj u frazemu istog značenja *dizati* koga, što u *oblake*. I ovdje su oblaci metonimijskim prijenosom značenja poistovjećeni s nebom, simbolom najvišeg stupnja savršenstva.

2.6.2. U frazemima *lebdjeti (živjeti, biti) u oblacima* sa značenjem 'zanositi se neostvarivim, živjeti u svijetu mašte i iluzija', te *graditi (zidati) kule u oblacima* 'zanositi se čim nevrjednim, imati neizvedive planove, sanjariti' i njegovu ruskom značenjskom ekvivalentu u obliku *башины на воздухе строить* ili *строить воздушные замки* nalazimo sliku jednog zamišljenog idealnog svijeta na oblacima koji nimalo nije nalik na ovaj u kojem živimo.

3. Nebeska tijela kao frazeološka komponenta

3.1. Sunce je zvijezda najbliža Zemlji i nalazi se u centru Sunčeva sustava. Bez Sunčeve svjetlosti i topline život na Zemlji ne bi bio moguć, pa ga mnogi narodi poistovjećuju s božanstvom ili ga smatraju očitovanjem božanskoga principa. I za slavenske narode Sunce predstavlja važan životvorni princip, a poimanje njegove važnosti u naivnoj slici svijeta očituje se u frazeologiji.

Pritom je zanimljivo primijetiti je da se leksem *sunce*⁷ kao frazeološka komponenta pojavljuje mnogo češće u hrvatskoj frazeologiji, dok je u ruskom jeziku kao frazeološka komponenta relativno slabo i rijetko zastupljen.

⁷ U hrvatskom i ruskom jeziku leksem *sunce* piše se malim početnim slovom osim kada se upotrebljava kao astronomski termin. U naivnoj slici svijeta sunce se u prvom redu doživljava kao izvor svjetlosti i topline, a ne kao nebesko tijelo. Osim toga, leksem *sunce (солнце)* u frazemima je kao komponenta u velikoj mjeri desemantiziran, pa ga u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji nalazimo napisanog uvijek malim početnim slovom

3.1.1. Predodžba o tome da Sunce kao nositelj topline i svjetlosti donosi čovjeku sreću i bolji život vidljiva je u frazemima *sinulo je* komu *sunce* sa značenjem 'nastali su sretniji dani, bolja vremena za koga' i *dolazi (grane, sine i sl.)sunce i na (pred) čija vrata* 'dolaze bolji, sretniji dani za koga'. Putem sličnog semantičkog taloga dolazimo i do značenja 'mogućnost lagodnog života, povoljne prilike za život' hrvatskog frazema *mjesto pod suncem* i ruskog *место под солнцем*. S druge pak strane slika crnog Sunca, tj. pomrčina Sunca, fenomen koji se u naivnoj slici svijeta povezuje s prestankom emitiranja topline i svjetlosti, smatra se lošim znakom, nagovještajem kakve nesreće: *granulo kome crno sunce* 'doživio je tko što neugodno, pretrpio je gubitak'.

3.1.1.1. Isključivo kao izvor topline nalazimo Sunce u slici na temelju koje nastaje frazem *čekati koga*, što *kao ozebao sunce* sa značenjem 'željno čekati koga, što, mučiti se dugim iščekivanjem koga, čega'.

3.1.2. U frazema *čist kao sunce* sa značenjem 'pošten, pravedan, moralan, kojemu se ništa ne može prigovoriti' sunce je kao simbol savršenstva povezano i s najvišim moralnim vrijednostima.

3.1.3. Sliku dnevnog svjetla na kojem je sve vidljivo i jasno moguće je povezati sa sunčevom svjetlosti u frazemu *iznijeti/iznositi na sunce* što sa značenjem 'iznijeti/iznositi na vidjelo što, skinuti/skidati tajnu s čega'.

3.2. Mjesec je nebesko tijelo koje u vjerovanjima drevnih naroda nosi mnoga simbolička i simbolička značenja, ali u naivnoj slici svijeta koja se odražava u frazeologiji takva značenja nisu fiksirana. Mjesec je čovjeku vidljiv, ali istovremeno dalek i nedostižan, pa se stvorila predodžba da na njemu postoji neki drugi, nama nepoznati život i svijet. Kao varijantna frazeološka komponenta javlja se u već spominjanom hrvatskom i ruskom frazemu istog značenja: *kao da je s neba (mjeseca, Marsa) pao, kao s neba (lune, Marsa) svalился (упал)*⁸ '1. neinformiran, zbunjen, smeten, glupav; 2. naglo, iznenada, neočekivano'. Varijantni oblik frazema u hrvatskom i ruskom jeziku nosi sliku drugog nebeskog tijela – planeta Marsa. Riječ je o planetu za koji u naivnoj slici svijeta, suprotno znanstvenim dokazima, postoji vjerovanje o postojanju nekog oblika izvanzemaljskog života.

⁸ Ovaj frazem s leksičkom komponentom *mjesec (луна)* u upotrebi pronalazimo napisanog na dva načina: *kao da je s mjeseca pao (как с луны) упал* i *kao da je s Mjeseca pao (как с Луны) упал*. Iako je i ovdje riječ o vlastitom imenu nebeskog tijela, u praksi je i u hrvatskom i u ruskom češće pisanje malim početnim slovom s obzirom na to da je leksem *mjesec (луна)* kao frazeološka komponenta u većoj mjeri desemantiziran nego što je to npr. leksem *Mars (Марс)*. Mars kao frazeološka komponenta kod čovjeka je u većoj mjeri pobuđuje svijest o tome da se radi o planetu, tj. kod spomenutog frazema s imeničkom varijantom *Mars (Марс)* u većoj je mjeri osviještena slika u dubinskoj strukturi frazema na temelju koje dolazimo do frazeološkog značenja.

3.2.1. Samo u ruskom jeziku mjesec se povezuje s konceptom gluposti u frazemima *круглая лицом как глупая луна* 'okruglog lica [o glupoj ženi okruglog lica]' i *сиять как полная луна* 'glupo se smijati [o glupoj ženi okruglog lica]'.

3.3. Od svih planeta Sunčeva sustava kao frazeološka komponenta produktivan je jedino Mars. On je na određeni način postao prototipom kad govorimo o planetima. Osim u već spomenutim, nalazimo ga i u frazemima *nije s Marsa pao, не упал с Марса* sa značenjem 'nije glup, nije naivan'.

3.4. Zvijezde kao dio noćnog neba, daleke i nedostižne, oduvijek su za čovjeka pojam ljepote, a proučavanje simboličkog utjecaja položaja i kretanja zvijezda na čovjekovu osobnost i sudbinu na različite je načine prisutno od pradavnih vremena.

3.4.1. Upravo vjerovanje da zvijezde utječu na čovjekov život i da svaki čovjek ima zvijezdu koja ga prati kroz život vidljivi su u frazemima *roditi se pod sretnom zvijezdom, родиться под счастливой звездой* 'biti sretan u životu, imati sreće (uspjeha) u čemu' i *zvijezda vodilja, путеводная звезда* '1. ideja (misao) koja daje usmjerenje života, smjernica (putokaz) u životu; 2. osoba koja je uzor kome u životu, koja svojim primjerom usmjerava koga u životu'.

3.4.2. Predodžbu o tome da slavan, poznat, hvale vrijedan čovjek zaslužuje mjesto među zvijezdama, u blizini božanskog i apsolutno savršenog, nalazimo u nizu hrvatskih i ruskih frazema: *kovati u zvijezde* koga, što 'pretjerano, neumjereno hvaliti koga, što', *gasi se* čija *zvijezda* 'prolazi (nestaje) čija slava', *звезда кого, чья закатилась* 'prošla je čija slava', *восходящая звезда (светило)* 'čovjek koji počinje stjecati slavu (popularnost)', *звезда первой величины* 'proslavljen i poznat u nekoj djelatnosti'.

3.4.3. Sliku pokušaja ostvarivanja neostvarivog, skidanja zvijezda s neba, nalazimo u hrvatskom frazemu *skinuti/skidati zvijezde s neba* komu (za koga) 'biti spreman učiniti/činiti i nemoguće za koga, za čiju ljubav'. Na sličnoj slici u dubinskoj strukturi utemeljena su i dva ruska frazema: *хватать звезды с неба* 's lakoćom postizati uspjeh [ob. u karijeri]' i *звезд с неба не хватает* 'o nesposobnom, glupom čovjeku'. U obama frazemima ironični se prizvuk ostvaruje aludiranjem na ordene u obliku zvijezde koji su se često olako davali činovnicima za njihove osobite zasluge. [7: 399]

3.4.4. U frazema *brojiti zvijezde* 'biti rastresen, sklon sanjarenju' frazeološko je značenje utemeljeno na slici čovjeka pogleda uperenog u nebo, zabavljenog uzaludnim poslom koji nema važnosti i doticaja sa stvarnim životom, pa se još jednom i u ovom frazemu pojavljuje karakteristična opozicija zemaljskog kao stvarnog i nebeskog kao iluzornog.

3.5. Komet je nebesko tijelo koje također nalazi svoje mjesto u frazeologiji hrvatskog i ruskoj jezika. Riječ je o nebeskom tijelu koje je vidljivo na noćnome nebu u trenutku kada izgara zbog približavanja Suncu. Naime, zbog povećanja temperature i velike brzine kretanja komet se raspada tvoreći karakteristične repove koji su vidljivi na nebu i stvaraju za čovjeka fascinantno prizor. Upravo tu sliku kometa koji odjednom za-

bljesne poput najsjajnije zvijezde, ali isto tako brzo i nestane s noćnog neba nalazimo u frazemima *zasjati* (*zabljesnuti* i sl.) kao *komet* (*poput kometa*) sa značenjem 'nakratko postati slavan, popularan'. U ruskom jeziku nalazimo ga sa sličnom slikom u pozadini na temelju koje dobivamo dva frazeološka značenja: *промелькнуть кометой* (*как комета*) '1. nakratko se pojaviti i nestati; 2. nakratko postati slavan, popularan'.

3.6. Galaksija je velika nakupina zvijezda koje se drže na okupu međusobnim gravitacijskim privlačenjem. Na predodžbi o nekom dalekom, nama nepoznatom i potpuno drugačijem svijetu utemeljen je hrvatski frazem *biti iz <neke> druge galaksije* sa značenjem '1. biti neobavješten, neinformiran, zbunjen; 2. biti drugačiji od većine, izdvajati se svojim izgledom ili ponašanjem'.

3.7. U frazeologiji se pojavljuju čak i neka manje poznata nebeska tijela. Frazem *crna rupa*⁹ prvotno je bio termin kojim se označavao svemirski objekt koji uvlači u sebe svu materiju i energiju jer se ništa ne može oduprijeti snazi njegova gravitacijskog polja. Kao termin preuzet je iz engleskog jezika u kojem se pojavljuje kao sintagma *black hole*, a ista sveza riječi u engleskom se upotrebljava i kao frazem sa značenjem 'mjesto u prostoru ili vremenu u kojem ljudi i stvari nepovratno i neobjašnjivo nestaju'. I u hrvatskom se jeziku termin s vremenom frazeologizirao i počeo upotrebljavati u značenju 'slaba točka, nedostatak, loš (zapostavljen) aspekt čega'. Riječ je o značenju koje je nastalo pod utjecajem negativnog simboličkog potencijala crne boje zbog kojeg se aktualizira negativan semantički potencijal imeničke komponente, pa ona ovdje ukazuje na kakav nedostatak. Zanimljivo je da u hrvatskom jeziku nalazimo i frazem *nestati* (*izgubiti se* i sl.) u *crnoj rupi* sa značenjem 'netragom (neobjašnjivo) nestati (izgubiti se i sl.)' koji je, za razliku od frazema *crna rupa*, nastao upravo pod utjecajem frazeološkog značenja engleske sintagme *black hole*. U ruskom jeziku postoji frazem *чёрная дыра*, ali nalazimo ga samo u značenju 'praznina u čemu [znanju, stvaralaštvu i sl.]'. U njemu crna boja kao komponenta negativno boji imeničku komponentu koja je u ovom slučaju bliže doslovnom značenju i ukazuje na prazninu.

4. Zaključak

Nebo i nebeska tijela zauzimaju u naivnoj slici svijeta važno mjesto, pa su u značajnoj mjeri zastupljeni i u frazeologiji kao sastavnice frazema.

Nebo je za najveći broj frazema obaju jezika u izgradnji frazeološkog značenja prisutno kao sfera božanskog, idealnog i savršenog, za razliku od zemaljskog svijeta opterećenog stvarnošću koja je daleko od onoga što čovjek zamišlja kao idealno.

Od nebeskih tijela u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji najproduktivniji su Sunce, Mjesec i zvijezde. Pritom je u hrvatskim frazemima jedino leksem *sunce* u značajnoj

⁹ I ovdje se događa desemantizacija zbog koje se naziv nebeskog tijela piše malim slovom.

mjeri zastupljeniji nego u ruskim frazemima. U obama jezicima u frazeologiji se ogleda naivna slika svijeta u kojoj govornik ne osvještava u potpunosti činjenicu da su i Sunce i Mjesec nebeska tijela što se očituje u načinu pisanja ovih dvaju leksema kao frazeoloških komponenti. U hrvatskoj i ruskoj frazeologiji kao komponente se pojavljuju i na prvi pogled manje poznata nebeska tijela i fenomeni: planet Mars, komet, galaksija i crna rupa. Takvi frazemi dokaz su jedne nove tendencije u frazeologiji danas. Naime, s obzirom na ubrzani napredak znanosti i pretpostavku da će naivna slika svijeta u budućnosti postajati u sve većoj mjeri "znanstvena", za očekivanje je da će svoje mjesto u frazeologiji pronalaziti sve više novih i dotad čovjeku nerazumljivih fenomena i pojava.

Literatura i izvori

- [1] Chevalier, J., Gheerbrant, A. (1989) *Rječnik simbola*, Zagreb.
- [2] Fink, Ž. (1989) *Frazeologizmi s numeričkom komponentom*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 24, Zagreb, str. 81-96.
- [3] Fink, Ž. (2001) *Hvatamo li za braću Boga ili boga? O jednom pravopisnom problemu u frazeologiji*, Filologija, 36-37, Zagreb, str. 139-148.
- [4] Hrnjak, A. (2005) *Frazemi s bojom kao komponentom (na primjeru hrvatskih i ruskih frazema)*, neobjavljen magistarski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- [5] Matešić, J. (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb.
- [6] Menac, A., Fink-Arsovski, Ž., Venturini, R. (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*, Zagreb: Naklada Ljevak.
- [7] Бирих, А. К., Мокленко, В. М., Степанова, Л. И. (1997) *Словарь фразеологических синонимов русского языка*, Ростов на Дону: "Феникс".
- [8] Бирих, А. К., Мокленко, В. М., Степанова, Л. И. (1998) *Словарь русской фразеологии (историко-этимологический справочник)*, Санкт-Петербург: Фолио-пресс.
- [9] *Проблемы фразеологической семантики* (под редакцией Лилич, Г. А.) (1996) Санкт-Петербург.
- [10] Телия, Б. Н. (1996) *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*, Москва: Школа: "Языки русской культуры".
- [11] Фёдоров, А. И. (1995) *Фразеологический словарь русского литературного языка*, Новосибирск.
- [12] *Фразеологический словарь русского языка* (под редакцией Молоткова, А. И.) (1978) Москва.

Небо и небесные тела в хорватской и русской фразеологии

Резюме

Так как небо и небесные тела играют важную роль в наивной картине мира, их находим в значительной степени и в качестве фразеологических компонентов. В хорватских и русских фразеологизмах компонент *небо* появляется чаще всего в его символическом значении как сфера божественного и совершенного, поэтому часто противопоставляется всему земному. Из небесных тел в качестве фразеологических компонентов появляются прежде всего Солнце, Луна, звезды, но и не очень известные небесные тела и явления. Такого рода фразеологизмы показывают тенденцию включения научного элемента в наивную картину мира и подтверждают факт, что за последнее время в фразеологии налицо и некоторые явления, до сих пор представляющие для человека что-то далёкое и непонятное.

Ключевые слова: хорватский язык, русский язык, фразеология, небо как фразеологический компонент, небесные тела как фразеологический компонент.

The sky and celestial bodies in Croatian and Russian phraseology

Summary

The sky and celestial bodies as an important part of the naive picture of the world play a significant role as a component in phraseology. In Croatian and Russian idioms the sky is mostly found in its symbolic meaning and it represents divine and perfect as opposed to earthly. The Sun, the Moon and the stars play a leading role as phraseological components, but some less familiar celestial bodies and phenomena can be used for the same purpose. Such idioms show a tendency to implementation of scientific elements in the naive picture of the world and confirm the fact that lately some up to this moment distant and incomprehensible phenomena take place in phraseology.

Key words: Croatian language, Russian language, Phraseology, the sky as a phraseological component, celestial bodies as a phraseological component.

Author: mr. sc. Anita Hrnjak, prof. (Zagreb, Hrvatska)

Review: Riječ, 2008., god. 14., sv. 1., str. 89. - 98.

Title: Nebo i nebeska tijela u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji

Categorisation: znanstveni rad

UDC: 811.163.42'373.7

811.161.1'373.7

Number of signs and pages: 28.414 (: 1800) = 15,785 (: 16) = 0,986

Damjan Huber

Slovenski (standardni) jezik v javnosti nekoč in danes (primeri iz prakse)

V prispevku bomo odprli nekaj vprašanj, povezanih s položajem slovenščine v javnosti. Prispevek torej nima namena moralizirati in zatrdno odgovarjati na zastavljena vprašanja, ampak opozoriti na šibke točke oziroma se jim približati z druge strani. V okviru tega bomo govorili o (ne)ogroženosti in (ne)ohranjanju slovenščine, o šolstvu, učenju slovenščine kot drugega/tujega jezika in (ne)razumevanju funkcijske zvrstnosti (tudi) med »strokovnjaki«.

Ključne besede: slovenščina, jezikovna politika, Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011, šolstvo, slovenščina kot drugi/tuji jezik, funkcijska zvrstnost.

0. Uvod

Pred časom je slovensko strokovno in tudi širšo javnost tako ali drugače »razburila« *Resolucija o nacionalnem programu za jezikovno politiko 2007–2011* [20] (v nadaljevanju *Resolucija*), ki je bila po pričakovanjih različno sprejeta. Kljub nekaterim pomanjkljivostim, kot so na primer ne povsem jasna členitev, neizpostavljenost prioritet ter premalo oziroma nerealno domišljeni in načrtovani cilji, je to prav gotovo najkompleksnejši dokument o slovenskem jeziku, ki ga ne gre samo kritizirati in uporabljati za tako značilno merjenje moči med »strokovnjaki«, ampak v njem iskati pozitivne lastnosti in njegove člene izpolnjevati v dobro slovenskega jezika. Zato in zaradi nekaterih trditev laične ter dela strokovne javnosti, da je slovenski jezik v globalnem svetu »ogrožen predvsem od zunaj«, pri čemer je mišljena predvsem tako imenovana globalna angleščina, je treba razmisliti tudi o nekaterih jezikovnih vprašanjih, ki se morda premalokrat izpostavljajo oziroma prevečkrat pozabljajo in ne upoštevajo pri razlagi jezikovnega položaja v Sloveniji. Namen tega prispevka je predvsem opozoriti na nekatere težave, s katerimi se tako ali drugače v praksi srečujejo ljudje, ki se ukvarjajo z jezikom, in kvečjemu odpreti še nekaj dodatnih vprašanj, na katere odgovori so večplastni in bistveno kompleksnejši, kot se morda zdi na prvi pogled.

